

Marjukka Lulli-Seppälä:

PARSIFALIN JALANJÄLJISSÄ ARJESSA

Marjukka Lulli-Seppälän Suomen Wagner-Seuran vuosikokouksessa 10.2.2002 pitämä esitelmä

Olen antanut esitykselleni otsikoksi ”Parsifalin jalanjäljissä arjessa” kahdestakin syystä. Ensinnäkin haluan sillä kertoa, että Parsifal-ooppera ei minulle merkitse

vain suurenmoista taidenautintoa, vaan se on mukanani jatkuvasti arjessa antaen virikkeitä jokapäiväiseen elämään ja erityisesti ihmisten kohtaamiseen. Toiseksi otsikko kertoo, että lähestymistapani on hyvin henkilökohtainen. Kerron, miten itse olen Parsifalin kokenut. Tämä kokemus on minulle henkilökohtaisesti totta, vaikka joku toinen voi kokea oopperan aivan toisin. Hänen oma kokemuksensa on vuorostaan totta hänelle itselleen, eikä kukaan toinen voi sitä kieltää.

Mitä itse kukin etsiessään omaksi totuudekseen löytää, riippuu siitä, mitkä kysymykset ovat hänen elämässään sillä hetkellä polttavia. Löydämme maailmasta sen, mikä värähtelee samalla aaltopiituedellä oman mielemme kanssa.

Muistaakseni taiteilija Henri De Toulouse-Lautrec on sanonut että ”kauneutta ja rumuutta on vain katsojan silmissä”. Hänellä oli teos, jossa puolipukeinen nainen istuu peilin ääressä miehen katsoessa naista. Eräs nainen oli tuottuneena todennut, kuinka siveetön tuo teos on, kun mies katselee rakastajattarensa riisuutumista. Tähän Toulouse-Lautrec totesi: ”Erehdytte hyvä rouva. Hän ei riisuudu, vaan pukeutuu lähteäkseen viettämään hopeahääpäiväjuhlaa miehensä kanssa”.

Wagnerin musiikin linnassa

Wagner-seuran 10-vuotisjuhlakonsertin kapellimestari Cecilia Rydinger Alin vertasi Wagnerin musiikkia linnassa, johon voi olla vaikeata päästä sisälle, mutta kun sinne on päässyt, löytää toinen toistaan kauniimpia huoneita. Pidän kovasti tästä vertauksesta. Linnassa on kuitenkin muitakin kuin juhlahuoneita. Siellä on viinikellari, asehuone ja jopa vankityrmäkin, jonne joku voi tiensä löytää. On hyvin surullista, jos näin jonkun kohdalla käy, ja kaikki se kaunis, mitä linnassa on, jää häneltä huomaamatta. Minut Parsifal johdatti linnan kappeliin.

Haluan kertoa näistä henkilökohtaisista kokemuksistani rohkaistakseni jokais-

ta lähtemään omalle löytöretkelle Parsifalin ja Wagnerin musiikin linnassa. Toivon myös, että minun löytöni voisivat olla jollekin avaimia aivan kuin muiden oivallukset ovat itselleni avanneet uusia ovia.

Parsifal- ja Graal-taru keskiajalta

Parsifalin tarina on hyvin vanha. Sitä kerrottiin jo 1200-luvulla. Tunnetuin versio on Wolfram von Eschenbachin kirjoittama. Parsifal voidaan nähdä arkkityyppinä, joka kertoo ihmisen kehitystien. Me kaikki voimme löytää Parsifalin tavoin Graalin ja meistä kaikista voi tulla Graalin ritareita. Tie on kuitenkin pitkä, ja vaikka tarina on jo 800 vuotta vanha, se on edelleen ajankohtainen.

Parsifalin oopperan libretossa kerrotaan Graalin ritarikunnan synnystä seuraavasti:

*”Siihen aikaan,
kun julma vihollinen
väellä ja viekkauudella
uhkasi puhtaan uskon valtakuntaa,
Titurelin puoleen laskeutuivat
eräänä vakaana pyhänä yönä
Vapahtajan autuaat sanansaattajat.
Nämä toivat muassaan maljan,
josta Hän nautti
viimeisellä rakkaudenaterialla,
vihkimäljan, pyhän ja jalon astian,
johon ristipuulta
Hänen jumalallinen verensä myös
vuosi,
sekä keihäänkärjen,
joka veren vuodatti:
siis korkeimman ihmetapahtuman
todisteet,
jotka he uskoivat kuninkaamme
haltuun.
Näille pyhille esineille
Titurel pystytti temppelin.”¹*

Graalin kuninkaan tehtävänä oli toimittaa ehtoollispalvelus, jossa Graalin malja paljastettiin. Titurelin jälkeen Graalin kuninkaaksi oli tullut hänen poikansa Amfortas. Tämä halusi voittoa pahuuden edustajan, mustan maagikon Klingsorin. Tätä yrittäessään Amfortas lankesi kuitenkin viettelykseen, ja hänen ollessaan neidon syleilyssä Klingsor sai anastetuksi keihään ja isketyksi sillä hänen kylkeensä haavan, johon ei löydy parannuskeinoja. On ennustettu, että vain ihminen, joka on *”Durch Mitleid wissend, der reine Tor”* (Myötätunnon kautta tietävä, puhdas houkka), voi parantaa kuninkaan haavan.

Myötätunto ja tunneäly

Oopperan tarinan mukaan oli kokeiltu kaikkia mahdollisia parannuskeinoja, joita oli haettu Arabiasta saakka. Mikään ei ollut kuitenkaan auttanut. Tämän ymmärtäen niin, että korkeintaan äly ei riitä, vaan tarvitaan muuta. Nykyään puhutaan työ- ja yritys-elämässä paljon tunneälystä, ja on todettu sen olevan tärkeämpää kuin perinteinen älykkyysosamäärällä mitattava äly. Niin Amfortaksen haavan kuin nykyajan työyhteisöjen ”sairauksienkin” parantamiseen tarvitaan nimenomaan tunneälyä, myötätunnon kautta saavutettua ymmärrystä.

Kun Parsifal ensimmäisen kerran tulee Graalin linnan alueelle, hän on ampunut joutsenen, pyhän linnun, mutta ei ymmärrä tehneensä mitään pahaa ennen kuin se hänelle selvitetään. Silloin hän on hyvin onneton tekemästään vahingosta ja rikkoo jousensa, jotta ei syyllistyisi uudelleen samaan. Tämä on minusta hyvin lohdullinen kuva. Meistä jokainen on ”tyhmä houkka”, joka ymmärtämättömyydessään tekee virheitä. Se ei kuitenkaan estä meitä tulemasta Graalin ritareiksi. Ymmärrys ei tietenkään kehity itsestään ja hetkessä. Tätä osoittaa oopperan ensimmäisen näytöksen loppukohtaus, jossa Graalin vanhus Gurnemanz vie Parsifalin katsomaan ritarien ehtoollista-pahtumaa. Parsifal seuraa sitä vakavana vieden käden sydämelleen. Ehtoollisen jälkeen Gurnemanz kysyy Parsifalilta, ymmärsikö tämä, mitä hän oli nähnyt. Parsifal vain pudistaa päätään, jonka jälkeen Gurnemanz vihaisena ajaa hänet pois.

Pahan kohtaaminen

Tärkeä vaihe ymmärryksen heräämisessä on pahan kohtaaminen. Myös Parsifal löytää tien mustan maagikon Klingsorin taikalinnaan, jossa suloiset kukkaistytöt viettelevät ritareja. Klingsorin palveluksessa on myös salaperäinen nainen Kundry, joka vuoroin on villinä luonnonlapsena palvelemassa Graalin ritareita vuoroin Klingsorin palveluksessa viettelytehtävässä. Oopperan mukaan Kundrya painaa raskas syyllisyys. Hän on nähnyt ristiinnaulitun ja nauranut. Tämän takia hän ei pysty vastustamaan Klingsoria, vaan joutuu vastoin tahtoaan palvelemaan tätä.

Kukkaistyttyjen tenhovoima ei tehoa Parsifaliin, mutta kun Kundry kutsuu Parsifalia nimeltä ja alkaa kertoa tämän äi-

”Durch Mitleid wissend, der reine Tor”

distä, Parsifal alkaa horjua. Juuri kun hän on lankeamassa Kundryn viettelykseen, hän muistaa kuitenkin Amfortaksen haavan ja havahtuu. Kuulin kerran, kuinka omaatuntoa sanottiin 'selvänäköiseksi elimeksi'. Kun kohtaamme viettelyksen, omatuntomme kertoo meille, mitä viettelykseen lankeamisesta voi seurata, ja näiden seurausten ymmärtäminen saa meidät luopumaan hetken nautinnosta. Näin kävi Parsifalillekin. Sinä hetkenä hän tajusi Amfortaksen kohtalon ja samalla myös oman tehtävänsä. Parsifal sanoo Kundrylle.

*"Ikuisesti olisit kanssani kirottu tuon hetken vuoksi, jona olisin unohtanut kutsumukseni sinun sylissäsi."*²

Kun kohtaamme pahan eri muodoissaan, se herättää meidät tiedostamaan, mikä on elämässämme todella tärkeää, pakottaa meidät asettamaan arvomme järjestykseen. Koko elämän tuhoutuminen on liian korkea hinta hetken nautinnosta.

Seksuaalikielteistäkö?

Parsifal-oopperaa on joskus syytetty seksuaalikielteisyydestä. Minä en kuitenkaan näe asiaa noin. Kukkaistytöt ja Kundry ovat enemmänkin kuin prostituoituja. Heidän kanssaan voi tyydyttää vain oman itsekään halunsa. Siinä ei ole mukana rakkautta, joka johdattaisi toisen ihmisen, 'sinän' luo, vaan motiivina on pelkästään oma itsekäs halu, jonka tyydyttämisessä toisesta voi tulla pahimmillaan pelkkä väline. Tähän itsekkyteen lankeaminen oli se synty, joka Parsifalia uhkasi.

Lohengrin-oopperassa Lohengrin kertoo, että Parsifal on hänen isänsä. Parsifal-oopperassa ei mainita Lohengrinin äitiä, mutta Eschenbachin teoksessa Parsifalin ja hänen vaimonsa suhteesta kerrotaan hyvin lämpimästi. Eräässä kohdassa Parsifal kovasti ikävöi vaimonsa luokse, mutta toteaa, että tehtävä on saatava ensin valmiiksi. Vasta viiden uskollisen vuoden kuluttua hän vihdoin pääsee vaimonsa luo ja tapaa pienet kaksospoikansa, joista toinen on Lohengrin.

Rakastetun sylin tulisikin olla lepopaikka, josta voi ammentaa voimia oman inhimillisen tehtävänsä toteuttamiseen. Se ei ole koskaan päämäärä, sillä 'pari-itsekkyteenkin' lankeaminen johtaa tuhoon niin kuin kävi Tristanille ja Isoldelle.

Eksytys – keihäs – risti – pahan voittaminen

Parsifal muistaa kutsumuksensa ja haluaa lähteä Kundryn luota Graalin linnaan parantamaan Amfortaksen haavan. Petynyt Kundry kiroaa hänet eksymään, niin ettei hän koskaan löytäisi perille. Kun Klingsor huomaa, että Kundry ei ole onnistunut viettelemään Parsifalia, hän heittää hallussaan olleen pyhän keihään kohti

Rogelio de Egusquiza: Amfortas

Parsifalia. Keihäs ei kuitenkaan pysty Parsifalia vahingoittamaan, vaan libreton mukaan jää leijumaan ilmaan hänen yläpuolelleen. Parsifal tarttuu siihen ja piirtää sillä ilmaan ristin merkin sanoen:

*"Tällä merkillä minä kumoan taikasi"*³

Ja samassa Klingsorin linna sortuu kuin maanjäristyksessä.

Nykyajan ohjauksissa on usein haluttu riisua oopperasta sen kristilliset piirteet niin pitkälle kuin se on mahdollista. Tämänkin kohtauksen olen nähnyt useamman kerran toteutettuna niin, että Parsifal vain seisoo keihäs kädessä, eikä tee sillä mitään merkkiä. Sille, joka ei tunne libretoa tarkasti, jää täysin käsittämättömäksi, mistä merkistä Parsifal puhuu, ja mistä kumpuavat ne voimat, joilla paha tuhoetaan. Parsifal ei tuhoa paha vastaa-

malla sille samanlaisin aseina, vaan aivan toisin. Tässä hän menettelee Graalin ritarin tavalla. Libreton eräässä kohdassa Gurnemanz toteaa:

*"Näin Graalin armon mukaan: Pahan voittaa, ken sen hyvydellä sovitaa."*⁴

Parsifal lähtee etsimään tietä Graalin linnaan. Kundryn kirouksen takia matka on pitkä ja vaivalloinen. Kun hän on lopulta löytänyt perille, hän kertoo vaiheistaan näin:

*"Erehdysten ja kärsimysten polkuja tulin."*⁵

"Tietömille taipaleille minua ajoi ankara kiros, jotta en koskaan löytäisi parannuksen tietä.

Lukemattomat epäonnistumiset,

*kamppailut ja taistelut
pakottivat minut syrjään polulta,
vaikka tiesinkin sen oikeaksi.
Epätoivo oli saamaisillaan minusta
otteen.”⁶*

Parsifal ei kuitenkaan antanut periksi. Tässä hän opettaakin meille sitkeyttä ja omille arvoille uskollisena pysymistä silloinkin, kun kohtaamme esteitä ja vaikeuksia tiellämme.

Ratkaiseva teko

Lopulta hän kohtaa Amfortaksen. Wagnerin Parsifalissa Parsifal parantaa haavan koskettamalla sitä samalla keihäällä, joka sen oli synnyttänytkin. Eschenbachin teoksessa sen sijaan kerrotaan, kuinka parantamiseen tarvitaan myötäelämistä ilmaiseva kysymys, jonka Parsifal vasta nyt osaa esittää. Tuo tärkeä kysymys kuuluu:

”Veli, mikä sinun on?”

Anteeksianto ja kärsimyksen merkitys

Haavan parannettuaan Parsifal sanoo Amfortakselle oopperan libreton mukaan:

*”Ole parannettu,
synnistä puhdistettu ja sovitettu!
Sillä minä suoritan tehtäväsi,
toimitan palveluksen.”⁷*

Vaikka Amfortaksen haava johtuu hänen omasta lankeemuksestaan, Parsifal ei halua häntä tuomita, vaan antaa anteeksi. Halu antaa anteeksi näkyy siinäkin, että Parsifal parantaa myös Kundryn vapauttamalla hänet syyllisyydestä ja antamalla hänelle kasteen. Eschenbachin teoksen mukaan Parsifal onkin juuri se ritari, joka haluaa auttaa erityisesti niitä, jotka kärsivät oman syyllisyytensä takia, ja hän haluaa antaa heille anteeksi. Ritari Gawan sen sijaan auttaa niitä, jotka joutuvat kärsimään ilman omaa syytään.

Parsifal jatkaa sanojaan Amfortakselle:
*”Siunattu olkoon kärsimyksesi,
joka antoi
myötätunnon korkeimman voiman
ja puhtaimman tietoisuuden vallan
tietämättömälle houkalle.”⁸*

Näin tässä annetaan kärsimykselle merkitys. Sama näkemys löytyy Anne Friedin ajatuksista. Myös Anne Fried on minulle hyvin tärkeä esikuva. Tätä esitystä valmistellessani huomasin, että hänen ajatuksensa ja opetuksensa ovat aivan samoja kuin Parsifalin. Haluan ottaa mukaan myös Anne Friedin ajatuksia, koska hän oli aikalaisemme ja eli keskuudessamme – olen itsekin hänet tavannut – ja näin hänen ajatuksensa ovat ehkä helpommin omaksuttavissa. Anne Fried toteaa kärsimyksestä: *”Jumala on suojea. Jos hän antaa meille taakan, hän suo myös voimaa sen kantamiseen ja siitä*

Rogelio de Egusquiza: Pyhä Graal

selviytymiseen, niin että kärsimyksestä kasvaa hyvyttä: Opimme ymmärtämään toisten ihmisten hätää, saamme myötälämisen ja lohduttamisen lahjan.”

Parsifal-ajatus käytännössä

Entäpä, jos meille ’tavallisille tien tallaa-jille’ Parsifalin saappaat ja tehtävä tuntuvat liian suurilta? Miksi kuitenkin meidänkin kannattaa kulkea Parsifalin viitoitamaa tietä. Tätä havainnollistaakseni pyydän sinua nyt muistelemaan jotakin kokemaasi konfliktitilannetta ja sen aiheuttamia tunteita. Sen jälkeen tuo mieleesi jokin yhdessäolotilanne sinulle läheisen ihmisen kanssa, johon liittyy mukavia muistoja ja positiivisia tunteita. Jos nyt vertaat noita kahta muistoasi, voim-

me varmasti olla yhtä mieltä siitä, että konflikti vie meiltä hyvin paljon voimia, kun taas hyvä ja lämmin toisen ihmisen kohtaaminen antaa meille niitä. Parsifal voi auttaa sinua säästämään ja jopa saamaan lisää voimaa ihmisten kohtaamisesta myös konfliktitilanteissa. Pyydän sinua nyt tekemään pienen ajatuskokeen. Palauta uudelleen mieleesi tuo konfliktitilanne ja sen sijaan, että itse ’valittaisit tuskaasi kuin Amfortas’, kuvittele, että kipujensa kanssa painiskeleva Amfortas onkin vastapuolesi. Esitä hänelle mielesi Parsifalin kysymys: *”Veli (tai sisko), mikä sinun on?”*

Anne Fried antaa samantapaisen neuvon: *”Paljon riippuu siitä, missä määrin ihminen antaa sisäisen hengellisyytensä päästä voitolle itsekkäistä keskittymises-*

tä omaan itseen ja suostuu katsomaan asioita toisen kannalta: minä en ole ainoa, josta tuntuu pahalta. Jos yritän ymmärtää hänen kipuaan, hän saattaa suhtautua minuun toisin.”

Tavatessamme toisen ihmisen voimme käyttää neljää 'aistia'. Ensimmäinen on kuulo. Jos olemme vieraassa maassa, jonka kieltä emme ymmärrä, kuulemme kyllä tuon toisen ihmisen puheen, mutta se on vain merkityksetöntä ääntä. Vähitellen opimme vähän kieltä ja alamme erottaa äänimassasta yksittäisiä sanoja. Silloin sana-aistimme alkaa toimia. Kun kielen oppiminen jatkuu, alkaa sanoista muodostua ajatuksia, jotka havaitsimme ajatusaistillamme. Tähän ei kuitenkaan saa jäädä, vaan on pyrittävä aistimaan tuo toinen ihminen minäaistin avulla, mikä tarkoittaa sen ymmärtämistä, mitä tuo toinen haluaa syvimmitään ajatuksillaan minulle ilmaista. Silloin, kun sen ymmärrän olen kuin Parsifal, ”myötätunnon kautta tietävä” ja voin häntä auttaa.

Tähänkin Anne Fried antaa yksinkertaisen ohjeen: ”Auttamisessa on kyse ennen kaikkea ihmisten kohtaamisesta. Kulkea hetki toisen ihmisen rinnalla ja kuunnella, hyväksyä toinen ihminen sellaisenaan kuin hän on – siinä kaikki.”

Hyviä käytännön ohjeita ihmisten kohtaamiseen erityisesti konfliktitilanteissa antaa myös viime syksynä löytämäni kirja ”Myötälämisen taito”. Kirjaan lähemmin tutustuessani huomasin, että sehän on 'Parsifal-kielen' oppikirja. Kirjassa ei tosin puhuttu 'Parsifal-kielestä', vaan kirahvikielestä. Tämä nimi johtuu siitä, että kirahvilla on kaikista eläimistä suurin sydän. Kysymys on ihmisten kohtaamisesta 'sydämellä'. ”Vain sydämellä näkee hyvin” opetti kettukin Antoine de Saint-Exupéry'n kirjassa ”Pikku Prinssi”.

Parsifal – syvimmän kristillisyyden edustaja

Parsifal oppi näkemään sydämellä ja tiedostamaan myötätunnon kautta, mitä missäkin tilanteessa tulee tehdä. Koen, että Parsifalin toiminnassa toteutui Paa-valin sana ”En minä, vaan Kristus minusa”. Tämä on minulle henkilökohtaisesti kristillisyyden syvin ilmenemismuoto; ei oppia vaan kristillisyyttä, joka tulee eläväksi tekojen kautta ihmisten välisessä kohtaamisessa.

Minun on hyvin vaikea ymmärtää sitä näkemystä, että Parsifal ei ole kristillinen teos. Voin ymmärtää, että se ei kaikilta osin ole jonkun tietyn kirkkokunnan opin mukaista, mutta miten voidaan sanoa, että teos, jossa ehtoollinen ja Golgatan tapahtuvat ovat aivan keskeisellä sijalla, ei ole kristillinen. Jotkut sanovat teosta buddhalaiseksi. Minä liitän buddhalaisuuteen passiivisuuden ja maailmasta pois vetäytymisen. Kristillisyyteen taas mielestäni kuuluu aktiivinen maailmas-

sa ja toisten ihmisten keskuudessa toimiminen. Näinhän Parsifal juuri tekee. Vielä selvemmin asia näkyy Lohengrinin kohdalla. Hänhän lähti Graalin linnasta maailmaan auttamaan Elsa, ja on näin Parsifalin ohella esimerkkinä meille.

Graal voimanlähteenä

Mistä sitten voimme saada voimia toimaksemme Parsifalin esimerkin mukaisesti? Meillekin, niin kuin Graalin ritareille Graal voi olla voimanlähteenä. Siitä, mikä Graal oli, on monia eri näkemyksiä. Joidenkin käsitysten mukaan kyseessä oli todellinen esine, malja. Sitä on arveltu myös avaruudesta tulleeeksi kiveksi. Tätä näkemystä edusti viime syksyn Lontoon produktio. Esitykseni alussa lainasin libretosta kohdan, jossa kerrottiin Vapahtajan sanansaattajien eli enkeleiden tuoneen maljan ja keihään Titurelille. Tämä viittaa siihen, että kyse onkin aineettomasta asiasta. Tätä käsitystä tukee Gurnemanzin vastaus Parsifalin kysyessä kuka on Graal:

”Sitä ei voi pukea sanoiksi; ja kuitenkin jos olet itse siihen valittu, niin tieto siitä ei katoa sinulta koskaan.”⁹

Graalia voisi ehkä verrata Kalevalan Sampoon. Oma näkemykseni on, että Graal on ihmisen sisäinen voimanlähde, joka hänen on mahdollisuutta löytää kehityksensä tuloksena. Jokainen meistä voi tulla 'Graalin maljaksi', johon voimme vastaanottaa henkistä rikkautta ja voimaa.

Musiikin suhde sanaan

Olen tarkastellut aiheitani tähän mennessä tekstin pohjalta. Koska kysymyksessä on ooppera, ei musiikkia voi kuitenkaan jättää huomiotta. Koen Wagnerin oopperat niin, että niissä on musiikin kielellä sanottu samat asiat kuin tekstissäkkin. Ei sanasta sanaan, mutta ydinsanoma on sekä musiikissa että tekstissä. Musiikin kieli on itse asiassa paljon syvällisempää kuin sanojen kieli ja puhuttelee meissä hyvin syviä tasoja, joilta sanoman nostaminen tietoisuuteen voi olla vaikeaa. Olemme kuin Parsifal-oopperan ensimmäisen näytöksen lopussa, jossa hän seuraava ehtoollistahtumaa. Hän oikein tapahtuman hyvin syvästi ja tajuaa, että jostakin suurenmoisesta asiasta on kysymys, mutta ei osaa vastata Gurnemanzin kysymykseen näkemänsä ymmärtämisestä. Me tarvitsemme tekstiä ymmärtääksemme tietoisella tasolla, mitä musiikkiin sisältyy. Sen jälkeen, kun meillä on tämä ymmärrys, voimme löytää samat asiat musiikista. Oma kokemukseni on, että Parsifalin musiikki muistuttaa minua päämäärästä, jota kohti olen menossa, ja antaa myös voimaa kulkea sitä kohti pitkää ja paljon oppimista vaativaa tietä pitkin.

Taide ja sosiaalisuus

Tätä esitystä valmistellessani vastaani tulivat Wagnerin sanat: ”Ganz bin ich nur, was ich bin, wenn ich schaffe.” (Olen täysin sitä, mitä olen, vain luodessani.) Jokainen taiteilija varmasti toivoo löytävänsä yleisön. Hän ei luo vain itselleen, vaan nimenomaan muille ihmisille. Mutta tämä ei koske vain taiteilijoita, vaan sillä tavalla jokaista ihmistä, että ihmisyytemme toteutuu täysin vain silloin, kun annamme jotain itsestämme muille. Ei ole tarkoitus, että täytämme maljaamme vain itseämme varten, vaan jaamme siitä myös muille. Tähän meitä kehottaa myös Anne Fried. Vaikka hänen sanansa alkavat ”Näe elämän ihmeet”, uskon, että hän hyväksyisi pienen muutoksen tekstiinsä. Haluan tehdä sen, koska on puhe oopperasta, jossa sekä nähdään että kuullaan:

”Näe ja kuule elämän ihmeet; lahjoita muille rikkaudesta, jonka olet saanut – jatka niin kauan kuin sinun on määrää elää.”

Kuunnelkaamme lopuksi sitä musiikin rikkautta, mitä Wagner Parsifalin alkusoi-ton välityksellä meille antaa!

Lähteitä:

- Richard Wagner: *Parsifal*; libretto suomenkoksineen, suomennos: Pekka Asikainen. Suomen kansallisooppera, 1991.
Wolfram von Eschenbach: *Parsifal*, suom. Jukka Pajukangas. WSOY, Juva 1996.
Sanat kuin kosketus. Anne Friedin ajatuksia. Toim. Harri Markkula Marshall B. Rosenberg: *Myötälämisen taito*. Dialogia Oy, Juva 2001
Otto Julius Hartmann: *Die geistigen Hintregründe der Musikdramen Richard Wagners*. Novalis Verlag AG, Schaffhausen 1976.
Eileen Hutchins: *Parzival. An Introduction*. Temple Lodge. London 1979.

Viitteet:

- ¹ Richard Wagner: *Parsifal*; libretto suomenkoksineen, suomennos: Pekka Asikainen. Suomen kansallisooppera, 1991. s 21 tai tämä Wagneriaani s 29
² Ibid., 87 tai 38
³ Ibid., 93 tai 38
⁴ Ibid., 33 tai 31
⁵ Ibid., 101 tai 39
⁶ Ibid., 103 tai 40
⁷ Ibid., 117 tai 42
⁸ Ibid., 117 tai 42
⁹ Ibid., 35 tai 31